

Arap Modern Tarihçiliğinde İstanbul'un Fethi

Seyyid Muhammed es-Seyyid M.

İskenderiye Üniversitesi

İstanbul şehrinin, Avrupa'nın batı tarihi ve İslâm devletinin doğu tarihinde stratejik ve özel bir önemliliği yer almıştır. Batılı muasır tarihçiler, Kostantiniye şehrinin düşmesiyle Bizans İmparatorluğu'nun büyük çöküşünü ve Ortaçağ kapanışı ve Yeniçağ başlangıcı ilan ettikleri gibi, bu şehrin Müslümanların ellerine nasıl düştüğünü, bu büyük olayın Avrupa'ya ne şekilde yansıttığını anlatmışlardır. Müslüman müverrihler ise, Kostantiniye'nin fethiyle Hz. Peygamber'in nübüvveti gerçekleştirilmesini kutlayıp bu münasebetle Müslümanların heyecanlı duygularını yansıtmaya çalıştıkları gibi, doğu-batı arasındaki mücadelelerden yeni bir merhale başladığını işaretlemişlerdir. Osmanlı tarihçileri, Osmanlı devletinin kuruluşundan beri İstanbul'u zapta teşebbüslerini, bu fethin devlet için stratejik önemliliğini, gerçekleştirilmesi için yapılan hazırlıklarını, fethin tamamına kadar karşılanan engelleri anlatarak Osmanlıların Bizans İmparatorluğunun merkezini miras edip devletin yükseliş dönemine geçtiğini zikretmişlerdir. Böylece, batı ve doğu tarihçileri, İstanbul'un fetih vakalarını, farklı görüşlerle kaleme almaya çalışmışlardır.

Diğer taraftan, XIX. yüzyıl başlarından beri, İslâm tarihi ve medeniyetinin mirasını kontrol etmek üzere İslâm devleti ile batı

işgalci güçler arasında meydana çıkan mücadeleler gölgesi altında Arap modern tarihçiliği doğmuştu. Bu şekilde, Modern çağda Arap tarihçilerin görüşlerinin, XIX. ve XX. asırlar boyunca, dünyada yaygınlaşan fikir akımlarına göre değişmesiyle, İslâm tarihinin “Kostantınıye’nin fethi” gibi büyük zaferlerine ait vakalar, değişik bir şekilde ele alınmaya başlanmıştır.

Bu tebliğ, modern çağda, XVI. asırdan bu yana, Arap tarihçiliğinin Osmanlı devletinin tarihi ve gerçekleştiği büyük zaferlerine ne ölçüde ele aldığı ve Arap tarihçilerinin değişik görüşleri, İstanbul fethini nasıl anlattıklarını, bunda Osmanlı devletinin aleyhine yapılan propagandanın ne derecede etkili olduğu gösterilmeye çalışılacaktır.

Kostantınıye’nin fethi ve Ortaçağda bir büyük imparatorluğunu Osmanlı devletinin eline düşmesi (1453), Avrupa’da yeniçağın başlangıcını oluşturdu¹. Osmanlıların, Abbasî hilafetinin hâmîsi olan Memlûkleri ortadan kaldırıp Şam, Mısır, Hicaz, Yemen’i idareleri altına almaları (1516-1517) ile başlayan modern Arap tarihçiliği, aynı zamanda Osmanlı tarihçiliğinin bir parçası olmuş, XVIII. asır sonlarına kadar İbn-i İyas’ın (1448-1523) eseri gibi² büyük Arap vakayiname yazıcılığı görülmemiştir. Bununla beraber, Osmanlı tarihçileri, devlet merkezi ve Rumeli ve Anadolu bölgelerindeki vakalar yanında Arap vilayetlerindeki önemli olayları Türkçe olarak anlatmaya başlamıştı. Diğer taraftan, bu dönemde Arap vilayetlerinde tarih yazıcılığı, yerli müverrihlerin, her valinin kendi vilayet devirlerinde meydana gelen mahallî vakalarını, Osmanlı sultanların tahta çıkış ve inişlerini, zamanlarında devlet merkezinin önemli olaylarını sınırlı şekilde Arapça olarak ele alabilmişlerdir³.

.....

- 1 D. M. Nicol, *The End of Byzantine Empire*, London 1979, pp. 35-37; Steven Runciman, *The Fall of Constantinople 1453*, Cambridge 1967, pp. 77-83.
- 2 Muhammed b. Ahmet İbn İyas’ın eserinin adı *Bedayi’z-Zuhûr fi Vekâ-yi’d-Duhûr* olup, bir kaç defa neşr edilmiştir. En iyi neşri Kahire’de 1960 de beş cilt halinde olanıdır.
- 3 Muhammed b. Ebi es-Surur al-Bekrî, *al-Nuzha al-Zahiye fi Zikr Vulat Mısır vel-al-Kahire al-Mu’ziye*, yayınlayan. Abdurrazık İsa Abdurrazık, Kahire 1998; al-Ravza al-Ma’nusa ve Ahbar Mısır al-Mahrusa, yayınlayan, Abdurrazık İsa Abdurrazık, Kahire 1997.

XVIII. asrın sonlarına kadar Osmanlı klasik döneminde, Arap tarih yazıcılığı, çoğunlukla yerli vakaları üzerinde çok durmuşsa da, Osmanlı devletinin tarihi veya Âl-i Osman'ın iyiliklerini kapsayan vakalar içinde Kostantiniye Fethi çok az ele alınmıştır. Ahmet b. Yusuf al-Karamanî al-Dımışkî (ö. 1611), Osmanlı devletinin vakalarını 1599 yılına kadar ulaştırarak Mustafa Cenabî (ö. 1591) Tarihi'ni *Ab-bârû'd-Duvel ve Asârü'l-Evvel* adıyla özetmiş⁴, Muhammed b. Ebi es-Surûr al-Bekrî al-Masrî (ö. 1676), Osmanlı devletinin tarihine aid bir kaç eser kaleme almıştır (*El-Mineh er-Rahmaniye fi ed-Devleti al-Osmaniye* ve *Feyzu'l-Mennâ fi Zikr-i Devlet-i Âl-i Osman*)⁵.

Karamanî ve al-Bekrî, II. Mehmed'in fetihlerinin en büyüğü olarak Kostantiniye fetih vakalarını zikr etmişlerse de, bu devirde, Kostantiniye zabtına veya Kostantiniye Fatihi olan Mehmed'den söz eden başka bir özel eser mevcut değildir. Ancak, Fatih'a ve Kostantiniye Fethine ait ayrıntılı malûmatları olup Âl-i Osman'ın iyiliklerini ele alınan iki eser vardır. Birincisi, Mar'î b. Yusuf al-Makdisî (ö. 1624) nin *Kala'idü'l-ukyan fi Fadâ'il Âl-i Osman*'i⁶, ikincisi ise, Ahmet b. Muhammed al-Hamavî (ö. 1089) nin *Fada'ili Selâtini Benî Osman* adlı eseridir⁷.

XIX. asırdan ve XX. asrın başlarına kadar, Avrupa'nın büyük güçleri arasında Osmanlı memleketleri üzerinde rekabeti, Devletin çeşitli vilayetlerinde bağımsız milliyetçi hareketleri yayılması ve Arap vilayetlerinin çoğunun Avrupa işgali atlına düşmesi üzerine sömürge yetkililikleri, şarkiyatçılık, Osmanlı devletini kötüleyerek, Arap vilayetlerinde halk ile otorite sahibi olan Osmanlı devleti arasında düşmanlık tohumlarını ekebilmişlerdir. Osmanlı devletini Arap halklarının gerilemesine ve Avrupa modern medeniyetine yetişemelerine sebep olduğu yolunda suçlamışlardır. Arap ülkelerinde batı medeniyeti Osmanlı İslam medeniyetinin yerine geçmesiyle bağımsız milliyetçi hareketleri sonucu Arap modern tarihçiliği, Batı medeniyetine bağlanmaya başlamıştır.

.....

4 Bu eser, 1282'de Bağdat'ta basılıp daha sonra 1985'te Şam'da tekrar basılmıştır.

5 *Al-Mineh al-Rahmaniye*, 1995 yılında Leyla al-Sabağ tarafından tetkik ederek yayınlanmıştır. *Feyzul-Mennan* ise, 2010'da Kahire'de neşredilmiştir.

6 Amman 2009, tetkik eden: İbrahim al-Şir'a.

7 Kahire 1993 tetkik: Hasan b. Muhamed Hasan Selim.

Böylece, modern Arap tarihinde direk bir etkiye sahip üç entelektüel eğilim ortaya çıkmıştır. Avrupa sömürgecileri ve Arap bölgelerinde oryantalistler ve öğrencileri, birinci eğilimin taraftarı olmuşlardır. Bunlar, Osmanlı devletinin yıkılışından sonra çoğalmışlar, Arap halklarının kendilerini gerici Osmanlı devletine bağlatmasından dolayı çağdaş Avrupa medeniyetine yetişmede geciktiklerini ve gelişmelerinin Avrupa aydınlanma hareketine bağlı olduğunu belirtmeye çalışmışlardır⁸.

Arap ülkelerinde Avrupa garplaşma hareketinden etkilenip gerek Osmanlı gerekse sömürge iktidarlarını reddeden lâik milliyetçiler, ikinci eğilimi destekliyordu. Bunlar, ülkelerinin geleceğinin, tam bağımsızlıkları olmaksızın ve Avrupa modeline göre modern laik ulusal sistemleri kurmadan olamayacağına inanıyorlardı⁹. Osmanlı Halifeliğine bağlılığı destekleyip batılılaşma hareketine karşı duran milliyetçiler ise, üçüncü eğilimi destekledi. Bunlar da, Arap geleceğinin, Osmanlı halifeliği gölgesi altında İslâm birliğine bağlı olduğunu savunuyorlardı. Osmanlı devletinin yıkılmasından sonra, bu sonucu eğilim çok zayıfladı. Modern Arap tarihçiliğinde onları temsil edenler İslâmî eğilim taraftarları olarak gözüktü¹⁰.

Arap tarihçilerinin, XVIII. asrın sonlarına kadar Osmanlı tarihi ve Kostantınıye Fethi gibi önemli meselelerle ilgilenmeleri, yukarıda belirtildiği gibi çok zayıf olmuşsa da, modern Arap tarihçiliğinde tarih yazıcılığının yine yukarıda sözü edilen eğilimleri XIX. asrın ortalarından beri, Arap müverrihlerin ürünlerine yansdı. XIX. asırda ve XX. asrın başlarına kadar, Osmanlı devletine karşı kötü propagandaların ve milli düşüncelerin yaygınlaşması, Osmanlı halifeliğini koruma çabaları, Osmanlı devletinin tarihi ve Kostantınıye fethi gibi büyük fetihlerini ele alınmasını çok etkiledi.

.....

8 Bu taksimler için bk. Abdulmin'im İbrahim al-Cimi'î, *İtticabat al-Kitabe al-tarihiye fi Tarih Mısır al-Hadis vel-Mu'asır fi al-Karneyin al-Tasi' aşer vel-İşrîn*, Kahire 1995, s. 33 vd.

9 Al-Cimi'î, *İtticabat al-Kitabe al-Tarihiye*, s. 71 vd.

10 Bu eğilimin taraftarlarının liderleri, Mustafa kamil, Muhammed Ferid ve Abdurrahman al-Rafi'î idi.

Özellikle Osmanlı tarihinin parlak sayfalarını, büyük sultanların Avrupâ'daki zaferlerini hatırlatmaya çaba gösteren Arap tarihçileri, eserlerini II. Abdülhamid'in teşvikiyle ele almışlardır.

Modern Arap tarihçiliğinin bu döneminde, Osmanlıların Kostantınıye fethini ele alınanlardan biri Süleyman b. Halil Botros Çavuş idi (*al-Tuhfe al-Saniyye fi Tarihi al-Kostantınıye*). Bu eğilimi sürdüren Arap tarihçileri İslâm birliği çerçevesinde sömürgecilere karşı koyulabileceği inancıyla Osmanlı devleti tarihini ele alırken Fatih'e ve fethine özel bir yer ayırdılar.¹¹

Bunlardan Muhammed Ferid Bey al-Muhamî (1868-1919), *Tarihu al-Devleti al-Aliyye al-Osmaniye* adlı eseri¹², Lübnanlı hukukçu Yusuf Âsâf (1859-1938), *Tarihu Selâtin-i Beni Osman*'i¹³, İbrahim Bey Halim (ö. 1904'ten sonra), *al-Tuhfetü al-Halimiye fi Tarihi al-Devleti al-Aliyye*'yi¹⁴, Denizci Amiral İsmail Serheng (1867-1924), *Tarihu al-Devleti al-Osmaniye*'yi¹⁵, Lübnanlı Edebiyatçı ve fikir adamı al-Emîr Şekîp Arslan (1869-1946), *Tarihu al-Devleti al-Osmaniye*'yi yazdı¹⁶.

XX. asrın ikinci çeyreğinden bu yana, Osmanlı devleti yıkılıp, birçok Arap ülkelerini Avrupa sömürgeciliği altında düşerek, oralarda bağımsızlık hareketleri başladıktan sonra, yeni kurulan Arap millî rejimleri tarafından Osmanlılar ve Osmanlı tarihi aleyhine taarruzlar arttı, Osmanlı tarihiyle ilgilenenler çok azaldı. Bu asrın son çeyreğine kadar, Kostantınıye Fatihî olan Fatih Sultan Mehmet'e aid ancak üç akademik incelemeye rastlanır. 1948 yılında Kahire'de basılan İlk inceleme, tarihçi Muhammed Mustafa Safvet'in *al-Sultan Muhammed al-Fatih*, *Fatihü'l-Kostantınıye* adlı eseridir¹⁷. 1949 yılında Ezher'de doktora tezi olarak sunulup 1956 yılında Kahire'de de basılan ikincisi,

.....

¹¹ Beyrut 1887. Sultan II. Abdülhamid'e ithaf.

¹² Eser, II. Abdülhamid'e ithaf edilerek ilk defa 1893 yılında Kahire'de basıldı. Daha sonra 1981 yılında Beyrut'ta İhsan Hakkî tarafından tekrar yayınlandı.

¹³ Kahire 1995.

¹⁴ Beyrut 1988.

¹⁵ Beyrut 1988.

¹⁶ Şam 1998.

¹⁷ Riyad, tarihsiz.

Salim Ahmet al-Raşîdî'nin *al-Sultan Muhammed al-Fatih, Siyasâtîhi, Hurûbîhi ve Futûhâtîhi* adlı eseri¹⁸. İlk defa 1957 yılında Bingazi Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Mecmuası'nda yayılan üçüncü inceleme ise, Seyyid Rıdvan Ali'nin *al-Sultan Muhammed al-Fatih, Batal al-Feth al-İslâmî fi Uruşa al-Şarkıyya* namıdır¹⁹.

Bu üç incelemenin, İslâm ve Arap dünyasının Avrupa işgali altında geçirdiği çok zor merhale esnasında ele alındığını görülmektedir. Bu durum, Müslümanların sekiz asır içerisinde gerçekleştiremediklerini yerine getirip İstanbul'da Bizans İmparatorluğunun merkezine el koyarak Avrupa'da bir İslam imparatorluğunun ilk tohumu eken doğu İslam kahramanı olarak Fatih Sultan Mehmet'in kişiliğini, siyasetini ve fetihlerini öne çıkarmak ve böylece Müslüman halklarının tarih ve medeniyetini tekrar canlandırmak ümidinin bir yansıması olmasıdır.

XX. yüzyılın son çeyreğinden bu yana, İslâm ve Arap dünyasında islâmî uyanışın başlamasıyla, Arap ülkelerinde Osmanlılara ve Osmanlı devletinin tarihine karşı kötüleme faaliyetlere rağmen, İslâm kahramanlığına yönelik arayışlar artmıştır. Kostantınıye'nin fethi vakasını ve Hz. Peygamber'in müjdesini yerine getiren Osmanlı genç kumandanını ele alan birkaç eser bu anlamda dikkat çekicidir. Abdu's-Selam Abdu'l-Aziz Fehmî, 1969 yılında, *Fethu'l-Kostantınıye* eserini, 1975'te "alâmu'l-müslimîn" serisinde *al-Sultan Muhammed al-Fatih, Fâtihu'l-Kostantınıye ve Kabiru'r-Rum'u* neşretmiştir. 1983 yılında Ürdün'de Ziyad Abu Ganima, *al-Sultan al-Mücabid Muhammed al-Fatih, Fâtihu'l-Kostantınıye*'yi, 1988 yılında Daru'l-Nahavî'de *Melhametu'l-Kostantınıye*'yi, Muhammed Ali al-Salabî de 2006 yılında, *Fâtihu'l-Kostantınıye, Muhammed al-Fatih*'i çıkarmışlardır.

Bununla birlikte, 1989 ve 2000 yıllarında, Cidde ve Tanta'da, Salim al-Raşîdî'nin eseri *Muhammed al-Fatih* adıyla yayımlanmış; 1969 ve 1982 yıllarında Cidde'de de, Seyyid Rıdvan Ali'nin eseri, 1987 yılında Dımışk'ta Abdu's-Selam Abdu'l-Aziz Fehmî'nin eseri, aynı sıralarda Riyad'da, Muhammed Mustafa Safvet'in eseri tekrar neşredilmiştir.

.....

¹⁸ Cidde 1989.

¹⁹ Cidde 1982.

Öte taraftan, Kostantıniye'nin fethi konusu akademik olarak iki bakış açısından ele alınmıştır. İlkinde, fetih hadisesi ya İslâm tarihi çerçevesinde, İslâm devletinin zuhûrundan beri, Osmanlı Sultanı Fâtiḥ Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethiyle Hz. Peygamber'in müjdesinin gerçekleştirilmesine kadar ele alınır, ya da Osmanlı devleti tarihi çerçevesinde, devletin te'sisinden beri, Hz. Peygamber'in müjdesini yerine getirmek üzere fethine kadar yaptıkları teşebbüslerini ayrıntılı olarak anlatmaktadır.

Bu İslâmî bakış örnekleri, Muhanned Sadık Muhammed al-Umlu'nun 2011 yılında Halil Üniversitesinde sunduğu master tezi *al-Cuhûd al-İslâmiye fî Fethi'l-Kostantıniye*'de²⁰ ve Mu'tasım Billah Şa'ût'un 1980 yılında Ümmü'l-Kura Üniversitesi Şeri'a ve İslâmî Araştırmaları Fakültesine yine master tezi olarak hazırladığı "Cihad al-Osmaniyyîn Dıda al-Bizantiyyîn, hatta Fâtiḥ al-Kostantıniye" sinde açık şekilde görünür²¹.

Batı bakışı açısından Kostantıniye'nin fethi olayı, Kostantıniye şehrinin Bizans İmparatorluğunun merkezi olarak te'sisinden beri gelişmesi, za'afı ve etraflarını daha sonra da merkezinin rakipleri eline düşmesi bağlamında ele alınmıştır. Bu bakışa örnek olarak Salah Muhammed Dubi'in 1998 yılında Cenûbü'l-Vadi Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde master olarak sunulan "al-Alâkât al-Siyâsiye beyne al-Osmaniyyîn ve al-İmparatoriye al-Bizantiya fî Asr Baliyologos"unun 2008'de Kahire'de yayımlanan, *Fehu'l-Kostantıniye, al-Alakât al-siyasiye beyne al-Osmaniyyîn ve al-İmparatoriye al-Bizantiye* adlı eseri gösterilebilir²². İkinci inceleme ise, Hatim Abdurrahman al-Tahavî'nin Bizans tarihçisi Dukas'ın Kostantıniye fethiyle ilgili gördüklerine aid olan *Iktıham al-Osmaniyyîn li'l-Kostantıniye* eseridir (Beyrut 1999: *al-İctihad* mecmuası). Bu incelemeler, Avrupa kaynaklarına dayandığına göre, bu vakanın batı bakışını yansıtmıştır.

Kostantıniye fethine ait Bizans'ın en önemli kaynaklarından iki eseri Arapça'ya çevirmesiyle Arap tarih kütüphanesini zenginleştiren Hatem al-Tahavî, 2002 yılında, Kahire'de Nikola Barbaro'nun

.....

20 Bu tez, bir giriş, altı bölüm ve bir sonuçtan oluşup neşr edilmemiştir.

21 Tez, basılmamıştır.

22 Kahire 2008.

İstanbul'u fetih günlüğünü *al-Fethu'l-İslâmi lil-Kostantıniye, Yevmiyat al-Hısar al-Osmanî 1453* 2003 yılında da R. G. Melville-Jones'un *al-Hısar al-Osmanî lil-Kostantıniye, Seb'at Masadır Mu'asıra* adıyla çevirdi. *al-Sultan Muhammed al-Fatih* adlı kitab sahibi olan Seyyid Rıdvan Ali ise, Bernard Lewis'in eserini, *İstanbul, Hadaratul-Hilafeti'l-İslâmiye* adıyla Arapça'ya tercüme etmişse de²³, Türkçe'den çevrilen bir esere rastlanmıştır: Ali Himmet Berki'nin eseri, *Ebu'l-Feth al-Sultan Mehmet al-Sanî ve Hayatı al-Adliyye* adıyla, 1953 yılında Kahire'de Mehmet İhsan Abdülaziz tarafından Arapça'ya tercüme edilmiştir.

Yukarıda belirtildiği gibi modern Arap tarihçiliğinde Kostantıniye'nin Fethi vakası veya Kostantıniye Fâtihi hayli tarzda ele alınmıştır. Bu meyanda, Modern Arap tarihçilerinin, genel tarih yazımında bu vakayı nasıl ele aldıklarını araştırmamızı gerektirir.

İslâm devletleri tarihi çerçevesinde, Hz. Peygamber'in nüjdesi olan Kostantıniye'nin fethinin, sekiz asırdan sonra gerçekleştirildiği belirtilmişti. Buna nümune olarak genel karakterli İslam devletinin tarihine ait bazı eserlerin bu hadiseyi nasıl ele aldığını ifadeye çalışacağız. Birinci nümune, Mahmud Şakir'in *İslâm Tarihi* olup eseri 8. cüzü, bir mukaddime ve beş bölüme ayrılır ve Osmanlı dönemini kapsar. Müellif, birinci bölümün üçüncü faslında Fatih Sultan Mehmed'in devri ve İstanbul fethinden çok muhtasar bir şekilde bahseder²⁴.

Abdülaziz Nevvâr ise, *Tarihuş-Şu'ûb al-İslâmiye*'de Kostantıniye fethi vakasını, Osmanlı Türklerinin tarihi ve Avrupa'da zaferleri çerçevesinde ele almıştır. Üç babdan oluşan bu eserin birinci babında, İslâm tarihinde Osmanlı Türklerinin gerçekleştirdiklerini belirtmişse, II. Mehmed'in dönemini ayrıntılı tetkik ederek Kostantıniye Fethini anlatmıştır²⁵. Muhammed Abdullah Anan ise, *Mevâkıf Hâsime fi Târih al-İslâm* eserinin on üçüncü faslında, bu hadisenin, batı-doğu arasındaki mücadelelerde büyük aşamalarından biri olduğunu görüp tafsilatıyla tetkik etmektedir²⁶.

.....

²³ Riyad 1982.

²⁴ Beyrut 2000.

²⁵ Bu eser, Kahire'de basılmıştır (tarihsiz).

²⁶ Kahire 1962.

Ortaçağ Avrupa tarihi çerçevesinde Kostantınıye fethi, Bizans'ın memleketleri üzerine İslâm-Hıristiyan mücadelelerinde, mühim bir aşamanın sonucu olmuş, bu aşamada, Bizans İmparatorluğunun tarihi sona ermiş, modern Avrupa tarihi başlamış, Osmanlı devletinin kuruluş merhalesi bitip yükseliş aşamasına ulaşılmıştır. Arap Orta çağ tarihçileri, orta çağ Avrupa tarihi çerçevesinde Bizans'ın başkenti olan Kostantınıye'nin düşmesini tafsilatsızca ele almışlarsa da, bazıları Orta Çağ'da Türklerin, Kostantınıye'nin fethine kadar batı-doğu mücadelelerinde önemli rollerini belirtmeye çalışmışlardır.

Zubeyde Ata, *al-Türk fi al-Usûr al-Vusta, Bizanta, Selacika-tu'r-Rum, ve'l-Osmaniyûn* adlı eserinde, Selçuklular döneminden Fatih Sultan Mehmed'e kadar Türk-Bizans mücadelelerini ele aldı. Dokuzuncu ve son faslı, II. Mehmed ile İmparator XI. Konstantin arasındaki münasebete ve şehrin düşüşüne ayırdı²⁷. Mahmud Muhammed al-Huveyrî, *Tarihu'l-Devleti al-Osmaniye fi al-Usûr al-Vusta* eserinde, Kostantınıye fethi ve Bizans İmparatorluğunun yıkılışını Ortaçağ tarihinin sonucu saymayıp Ortaçağı Memlûklü devletinin yıkılışı ve Arap bölgesini Osmanlılar idaresine girmesine kadar devam ettirdi. Kostantınıye'nin fethini Osmanlı devletinin II. Mehmed döneminin en önemli vakası sayarak değerlendirdi²⁸.

Nihayet, Kostantınıye fethinin, Osmanlı devletinin tarihi çerçevesinde ele alınmasının özel bir önemi olduğunu vurgulamak isterim. Fatih Sultan Mehmed dönemi, Osmanlı devletinin tarihi aşamaları arasında ayrı ve özel bir merhale sayılabilir ve devletin kuruluş devresinin nihayeti, yükselişinin başlangıcı olarak telakki edilebilir. Bu noktada Kostantınıye fethi öne çıkar. Arap bölgesi, dört asırdan fazla Osmanlı idaresi altında olmasına ve bu bölgenin tarihi Osmanlı tarihine bağlanmasına rağmen, modern Arap tarihçiliğinin Osmanlı devletinin tarihiyle, çok sınırlı olarak ilgilenmiştir. Bu da Osmanlılar'ın uzun süre kaldıkları bir kesimi olmak dolayısıyla uygunsuz bir durum arzeder. Kısaca, çağdaş Arap tarihçiliğinde Osmanlı tarihinin kaleme alınması, lâik öğretimsel ve islâmî kültürel olarak iki eğilime ayrılabilir.

.....

27 Eser, tarihsiz olarak Kahire'de Darul-Fıkr al-Arabî yayınevinde neşredilmiştir.

28 Kahire 2002.

Birinci eğilim, Orta ve lise okullarında okutulan modern Arap tarihi ile üniversitelerin tarih bölümlerinde, güzel sanatlar ve eğitim fakültelerinde okutulan Osmanlı devleti tarihi derslerini kapsar. Okulların tarih kitaplarında, Arap ülkelerinin Osmanlı dönemindeki modern tarihini ele alınır, bütün Osmanlı tarihi ancak çöküş devresiyle sınırlandırılır, Osmanlı idaresinin kötülükleri sıralanır. Üniversitelerde ise Osmanlı tarihi hocalarının fikir eğilimine göre şekillenir. Onların kaleme aldıkları eserlerin çoğu, Osmanlı devletinin kuruluş ve yükseliş devirlerine önem vermez. Fatih Sultan Mehmed devri ve Kostantınıye fethi üzerinde durulmaz, son yıkılış dönemi ağırlık kazanır.

İslâmî kültürel eğilim ise, XIX. asrın sonlarında ve XX. asrın başlarda meydana çıkan İslâm birliği ve XX. asrın son çeyreğinden beri zuhûr eden İslâmî uyanışı eğilimlerinin devamı idi. Bu eğilimin taraftarları, okullar ve üniversitelerin tarih kitaplarının Osmanlı tarihi aleyhine yaydığı şüpheleri açıklamaya çalışırlar. Abdülaziz Muhammed al-Şinnavî, 1980 yılında Kahire’de *al-Devletü’l-Osmaniye, Devletün İslâmiye Müfterâ aleyha* adlı eseri bu anlamda kaleme aldı. Osmanlı devletine atılan iftiraları cevaplandırdı. Cemal Abdulhadî, İslâm tarihinde doğrulaması gereken hâtâlar serisinde, 1983 yılında ve yayınlanan *Taribu’l-Devleti’l-Osmaniye’* yi, Ziyad Abu Ganima da, Osmanlı tarihindeki parlak sayfalar üzerinde duran *Cevânib Mudî’e fi Tarih al-Devleti’l-Osmaniye’*yi ve Ali Muhammed al-Sallabî, 2000 yılında Kahire’de, Osmanlıların yükselişin âmilleri ve yıkılışın sebeplerini belirten *al-Devletü’l-Osmaniye, Avâmil al-Nuhûd ve Esbâb al-Sukût* eseri neşretti. Bu tarihler, Osmanlı devletinin yükseliş devrinde Kostantınıye’nin fethi gibi büyük zaferlerini ve çöküş devrinde İslâm dünyasının batı sömürgecilere karşı olan birleşmesindeki rolü üzerinde durdular.

Sonuç itibariyle, XVIII. asrın sonlarına kadar Kostantınıye fetihine ait eserlere raslanmamıştır. XIX. asır boyunca ve XX. asrın ortalarına kadar, sömürgecilik ve garblaşma hareketinin, bu vakanın ayrı bir şekilde ele alınmasını sınırlamakta önemli bir rolü olmuştur. Ancak bu olay Osmanlı devletinin tarihi çerçevesinde ele alınmıştır. XX. asrın son çeyreğinde, İslâm dünyasında İslâm uyanışı akımı, Osmanlı hilafeti ve Kostantınıye fethi gibi konularla tekrar ilgilenilmeye yol açmış ve dolayısıyla yetersiz de olsa fethe dair birkaç eser yazılabilmektedir.